

Wstęp

W XXI wieku koreańska kultura popularna zalała cały świat. Koreańscy artyści goszczą na najważniejszych muzycznych galach, koreańskie seriele transmitowane są przez publiczne telewizje czy serwisy streamingowe, filmy otrzymują prestiżowe nagrody, a koreańskie przysmaki są powszechnie znane, dostępne i lubiane. Czy jednak koreańska popkultura jest na tyle znacząca, aby mogła wpłynąć nie tylko na ludzi, ale i stosunki między państwami? Myślę, że tak i w tej książce staram się to wykazać na przykładach relacji politycznych i społecznych między Koreą Południową a jej sąsiadami – Chinami, Japonią i Koreą Północną.

W ciągu ostatnich dwudziestu lat coraz częściej podkreśla się znaczenie czynnika kulturowego w kształtowaniu relacji między państwami. Badacze szerzej dostrzegli istotę kultury w stosunkach międzynarodowych (dalej: SM) dopiero w latach 90. XX wieku za sprawą m.in. zakończenia zimnej wojny czy ukazania się publikacji „The Clash of Civilizations?” (1996) Samuela Huntingtona¹. Wielu zauważa, że na stosunki międzynarodowe wpływ ma nie tylko tradycyjnie pojmowana „twarda siła” (ang. *hard power*, używane zamiennie w niniejszej pracy), czyli zasoby militarne czy gospodarcze. Współcześnie, samo pojęcie siły ewoluuje, czego efektem jest powstanie i upowszechnienie się terminu *soft power* (inaczej „miękką siłą”), która stała się nowym instrumentem umożliwiającym państwom oddziaływanie na system międzynarodowy, m.in. poprzez zasoby kulturalne². Znaczenie kultury dostrzega się na wielu płaszczyznach, od życia społecznego po polityczne, a nawet wskazuje się na „zwrot kulturowy” w stosunkach międzynarodowych³. Postępująca globalizacja, łatwiejszy dostęp do internetu czy mediów (drogami zarówno legalnymi, jak i nielegalnymi np. w kontekście Korei Północnej) sprawia, że coraz większego znaczenia nabiera również kultura popularna (inaczej:

¹ A. Wojciuk, *Kultura w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] *Kultura w stosunkach międzynarodowych. Tom 1. Zwrot kulturowy*, H. Schreiber, G. Michałowska (red.), Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013, s. 25.

² B. Piskorska, *Soft power jako efekt ewolucji rozumienia siły we współczesnym ładzie międzynarodowym*, [w:] *NATO wobec wyzwań współczesnego świata*, R. Czulda, R. Łoś, J. Reginia-Zacharski (red.), Instytut Badań nad Stosunkami Międzynarodowymi, Katedra Teorii Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa – Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego, Warszawa–Łódź 2013, s. 364.

³ H. Schreiber, *Religia jako element „zwrotu kulturowego” w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Religia w stosunkach międzynarodowych*, H. Schreiber, A. M. Solarz (red.), Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 52.

popkultura, oba te terminy używane są zamiennie), jej przekazy i prezentowane wizje świata⁴.

Celem tej książki jest zbadanie i ukazanie znaczenia południowokoreańskiej kultury popularnej dla relacji pomiędzy Koreą Południową (zamiennie – Koreą) a Chinami, Japonią oraz Koreą Północną po roku 1998. W książce odpowiadamy na pytania, jak rozumie się kulturę popularną Korei Południowej i zjawisko „koreańskiej fali” (kor. *hallyu*, 한류), będące istotnym instrumentem politycznym w działaniach południowokoreańskiego rządu, w jaki sposób Korea wykorzystuje swoje zasoby popkulturowe do osiągnięcia celów politycznych oraz w jaki sposób koreańska popkultura oddziałuje na relacje między tymi państwami. Rozważaniom poddano również kwestię koreańskiej *soft power*, jak i sposoby jej kreowania.

Koreańska fala jest jednym z głównych zasobów Republiki Korei, a rząd stara się ją wykorzystać do kształtowania relacji z Chinami czy Japonią. *Hallyu* wywołuje też zmiany w myśleniu społeczeństw, również mieszkańców Korei Północnej, co spotyka się z silną reakcją władz. Dla Korei, obok inwestowania w zasoby twardej siły, istotne jest rozwijanie strategii *soft power*, w tym dyplomacji publicznej i kulturalnej, co przyczynia się do wzmacniania swojej pozycji na arenie międzynarodowej⁵. Ponadto badanie *hallyu* ilustruje różnorodność związków kultury popularnej i jej produktów z polityką i stosunkami międzynarodowymi, które mogą wzbogacić rozumienie polityki międzynarodowej i SM jako dyscypliny naukowej.

Ramy czasowe książki obejmują okres od późnych lat 90. XX wieku do początku 2023 roku. Taka cezura została wybrana z kilku powodów. Po pierwsze, w 1998 roku w Korei zakończył się kryzys finansowy i wskaźniki ekonomiczne zaczęły się poprawiać, jednocześnie umacniały się procesy liberalizacji i demokratyzacji. W tym samym roku prezydentem Republiki Korei został Kim Dae Jung, znany ze „Słonecznej Polityki” (kor. 햇볕정책, ang. *Sunshine Policy*) wobec Korei Północnej, który sam siebie nazwał „prezydentem kultury”⁶. Wdrożył środki mające na celu promocję przemysłu kulturalnego, a rząd ułatwił globalną ekspansję koreańskich produktów kulturalnych, zwracając szczególną uwagę na tzw. dramy (seriale) i muzykę⁷, które są głównymi komponentami koreańskiej popkultury omawianymi w tej książce. Ponadto w roku 1999 za sprawą chińskich mediów (w szczególności dziennika „Beijing Youth Daily”) pojawił się i ugruntował sam

⁴ W. Lewandowski, *Soft Power jako narzędzie geopolityki. Znaczenie kultury popularnej*, [w:] *Polityka zagraniczna państw Europy Środkowej i Wschodniej na przełomie XX i XXI wieku. Ujęcie geopolityczne*, J. Tymanowski (red.), Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2013, s. 66.

⁵ J. Trzcńska, *Miękka siła jako narzędzie polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej i Republiki Korei*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2016, nr 9, s. 130–131.

⁶ Shim Doobo, *Hybridity and rise of Korean popular culture in Asia*, „Media, Culture & Society” 2006, t. 28, nr 1, s. 34.

⁷ Park Mi Sook, *South Korea Cultural History Between 1960s and 2012*, „International Journal of Korean Humanities and Social Sciences” 2015, t. 1, s. 100–103.

termin „koreańska fala”, który szybko upowszechnił się w Azji i dotarł również do Ameryki Północnej czy Europy⁸. Koniec lat 90. XX wieku to zatem okres, w którym *hallyu* powstało i zagościło w życiu mieszkańców wszystkich omawianych w pracy państw.

Dlaczego ta książka powstała?

Niniejsza książka powstała na podstawie pracy magisterskiej zatytułowanej „Kultura popularna Republiki Korei w stosunkach bilateralnych z Chińską Republiką Ludową, Japonią i Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną po roku 1998”, obronionej we wrześniu 2022 roku na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego (WNPiSM UW). Ukazanie się tej publikacji było możliwe dzięki wygraniu głównej nagrody w Konkursie na Najlepszą Pracę Licencjacką i Magisterską obronioną na WNPiSM UW w 2022 roku. Pozwoliło mi to zrealizować marzenie o wydaniu książki. Względem pierwowzoru książka została zaktualizowana o informacje zdobyte pod koniec 2022 i w 2023 roku.

Motyacją do podjęcia tego tematu był fakt, że kultura była do niedawna rzadko podejmowanym zagadnieniem przez badaczy stosunków międzynarodowych. Sama kultura popularna przez długi czas była przez nich wręcz pomijana. Dopiero po wspomnianym „zwoście kulturowym” zaczęły pojawiać się publikacje, takie jak „Going Cultural: *Star Trek*, State Action, and Popular Culture” autorstwa Jutty Weldes (1999)⁹, „Harry Potter and International Relations” Ivera B. Neumanna i Daniela H. Nexona (2006)¹⁰ czy „*Battlestar Galactica* and International Relations” Nicholasa J. Kiersey’a i Ivera B. Neumanna (2013)¹¹. Do zajęcia się tematyką skłonił mnie też niewątpliwym sukces koreańskiej fali nie tylko w Azji, ale i na świecie, którego elementem jest oddziaływanie na życie polityczne innych państw. Nałożyło się to na moje wieloletnie zainteresowanie kulturą, historią i polityką państw Azji Wschodniej, w szczególności Korei Południowej.

Analiza koreańskiej fali pozwala dostrzec znaczenie kultury popularnej w praktyce stosunków międzynarodowych. Przykład Korei Południowej pokazuje, jak w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości międzynarodowej *soft power*

⁸ Zhang Qian, A. Y. H. Fung, *Fan Economy and Consumption. Fandom of Korean Music Bands in China*, [w:] *The Korean Wave. Evolution, Fandom, and Transnationality*, Jin Dal Yong, Yoon Tae Jin (red.), Lexington Books, Lanham, Boulder, New York, London 2017, s. 129.

⁹ J. Weldes, *Going Cultural: Star Trek, State Action, and Popular Culture*, „Millennium: Journal of International Studies” 1999, t. 28, nr 1, s. 117–134.

¹⁰ I. B. Neumann, D. H. Nexon (red.), *Harry Potter and International Relations*, Rowman & Littlefield, Lanham 2006.

¹¹ N. J. Kiersey, I. B. Neumann (red.), *‘Battlestar Galactica’ and International Relations*, Routledge, London, Abingdon 2013.

staje się coraz istotniejszym narzędziem realizacji celów państwa. Pozwala to traktować kulturę jako źródło siły państwa¹². Wykorzystując rosnącą atrakcyjność kultury koreańskiej, Republika Korei inwestuje w rozwój dyplomacji publicznej i kulturalnej, co służy poprawie wizerunku państwa na arenie międzynarodowej.

Wpływy południowokoreańskie są coraz bardziej widoczne w kluczowym dla współczesnych stosunków międzynarodowych regionie Azji i Pacyfiku. Szczególnie istotne dla Korei Południowej są stosunki z państwami najbliższego sąsiedztwa, czyli Chinami, Japonią i Koreą Północną. Relacje z nimi pozostają w mniejszym lub większym stopniu napięte, mimo tego, że Chiny i Japonia są głównymi partnerami handlowymi Korei, również w zakresie wymiany kulturalnej. Problematyczne pozostają stosunki z Koreą Północną, ponieważ formalnie państwa koreańskie nadal są w stanie wojny, a rozwijany przez Północ arsenał atomowy wzbudza w Seulu poczucie ciągłego zagrożenia.

W ostatnich latach koreańska popkultura wyszła poza Azję, zyskując na popularności również w wielu państwach europejskich czy amerykańskich. Rosnące, liczone w milionach, rzesze fanów budują pozytywny wizerunek Korei w oczach społeczeństw różnych państw. Popularność popkultury Korei Południowej zwiększa też atrakcyjność tego państwa w opinii niektórych rządów, które widzą w niej wartościowego partnera do współpracy kulturalnej, ekonomicznej i politycznej. Choć koreańska popkultura bywa narzędziem łagodzenia napięć między państwami, może też generować spory. Wystarczy tylko wspomnieć przykłady wzmożonej migracji (a właściwie ucieczek) z Korei Północnej na Południe¹³, działań propagandowych na międzykoreańskiej linii demarkacyjnej¹⁴, a także powstawaniu ugrupowań typu „anty-hallyu” w Chinach czy Japonii¹⁵.

Książkę kieruję zarówno do studentów, badaczy czy pasjonatów stosunków międzynarodowych, jak i do osób zainteresowanych Koreą, koreańską falą, k-dramami czy k-popem. Moim celem, jako absolwentki stosunków międzynarodowych i miłośniczki koreańskiej popkultury, było wykazanie, że te dwa światy się przecinają – że na światową politykę i relacje między państwami wpływają rzeczy z pozoru błahe i nieistotne, jak popkultura niewielkiego państwa, oraz że na *hallyu* można spojrzeć w znacznie szerszym kontekście. Mam nadzieję, że książka skłoni badaczy SM do poszerzenia badań o elementy kultury popularnej, a fanów koreańskiej kultury uczuli na to, jak dobrze znane im dramy i filmy czy ich ulubieni artyści mogą wpływać na społeczeństwa innych państw i relacje międzynarodowe.

¹² R. Łoś, *Kultura jako źródło siły państwa. Zagadnienia wstępne*, „E-Politeicon” 2016, nr 18, s. 10–12.

¹³ Lee Ahlam, *The Korean Wave. A pull factor for North Korea migration*, [w:] *South Korean Popular Culture and North Korea*, Kim Youna (red.), Routledge, Abingdon, New York 2019, s. 97.

¹⁴ Kim Youna, *Introduction: Hallyu and North Korea – soft power of popular culture*, [w:] *South Korean Popular Culture...*, op. cit., s. 15.

¹⁵ Oh Seungyun, *Hallyu (Korean Wave) as Korea's Cultural Public Diplomacy in China and Japan*, [w:] *Korea's Public Diplomacy*, K. Ayhan (red.), Hangang Network, Seoul 2016, s. 178.

Książka może też zainteresować osoby zajmujące się kulturoznawstwem i naukami pokrewnymi, bowiem kwestie kultury i popkultury zostały poruszone zarówno od strony teoretycznej, w tym teorii SM, jak i praktycznej, osadzonej w kontekście Korei Południowej.

Struktura

Książka składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia i bibliografii. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczno-definicyjny. Wyjaśniam w nich zagadnienia z zakresu stosunków międzynarodowych oraz kontekst powstania i rozwoju koreańskiej fali. Czytelnicy zainteresowani jedynie tematyką koreańską lub relacjami Korei Południowej z sąsiadami mogą pominąć pierwszy i/lub drugi rozdział oraz przejść do kolejnych części. Chociaż każdy rozdział został napisany w taki sposób, aby mógł stanowić niezależną, osobną część, to zachęcam do przeczytania całości, gdyż pozwoli to na pełniejsze zrozumienie treści kolejnych rozdziałów.

Rozdział pierwszy poświęcony został kwestii kultury i popkultury w stosunkach międzynarodowych i podejściom teoretycznym. Przedstawia różne definicje kultury oraz jej konteksty w polityce i stosunkach międzynarodowych. Ukazuje jej uwarunkowania jako jednego ze źródeł siły państwa. Przeanalizowałam w nim sposoby oddziaływania kultury popularnej na stosunki międzynarodowe i jej rolę w rzeczywistości międzynarodowej. Omówiłam także koncepcję *soft power*, zarówno w szeroko znanym ujęciu amerykańskiego politologa Josepha S. Nye'a, jak i koreańskiego badacza Lee Geuna. W tym kontekście przedstawiłam zasoby miękkiej siły, w tym kulturę popularną oraz jej atrakcyjność, które budują wizerunek państwa na arenie międzynarodowej. Rozdział ten definiuje również pojęcia dyplomacji publicznej, dyplomacji kulturalnej oraz *brandingu* narodowego.

Rozdział drugi traktuje o kulturze popularnej Korei Południowej jako jej narzędziu *soft power*. Charakteryzuje on koreańską falę jako stosunkowo nowe zjawisko, które jest znaczące dla budowania zarówno wizerunku państwa na arenie międzynarodowej, jak i oddziałuje na relacje Korei z jej sąsiadami. Analizuje polityki kulturalne poszczególnych prezydentów Korei Południowej i omawia rozwój koreańskiej dyplomacji publicznej.

Rozdział trzeci został poświęcony stosunkom Chin z Koreą Południową oraz wpływowi kultury popularnej na te relacje. Analizuje przede wszystkim wpływ *hal-lyu* na chińskie społeczeństwo, próby ograniczania dostępu do koreańskich treści przez Chiny, a także starania koreańskiego rządu służące obejściu tych ograniczeń. Koncentruję się w nim na serialach jako głównym czynnikiem popularyzującym koreańską falę w Chinach.

W rozdziale czwartym skupiłam się na relacjach koreańsko-japońskich, w których główną rolę odgrywają kwestie historyczne i spory dyplomatyczne. Pamięć

historyczna oraz wzajemna niechęć Koreańczyków i Japończyków nadal powoduje napięcia w stosunkach między tymi dwoma państwami. W rozdziale analizie poddano serial „Winter Sonata”, który doprowadził do ocieplenia relacji między państwami i pozytywnych skutków w kontekście społecznym i ekonomicznym. Badam także działalność tzw. grup *anty-hallyu* oraz apolityczną konsumpcję treści popkulturowych Korei przez japońską młodzież.

Ostatni, piąty rozdział traktuje o oddziaływaniu kultury popularnej Korei Południowej na mieszkańców Korei Północnej. Zasoby popkulturalne, które dostały się nielegalnymi sposobami na Północ odgrywają istotną rolę w zmianie postrzegania Korei Południowej oraz świata przez mieszkańców KRL-D. Seriale, filmy oraz k-pop wpływają nie tylko na ich percepcję, ale stają się też czynnikiem motywującym do podejmowania nielegalnych działań, takich jak ucieczki z kraju czy rozwój czarnego rynku. Opisuję popkulturę Korei Południowej w kontekście poprawy relacji z KRL-D oraz w charakterze broni propagandowej. Ponadto rozdział prezentuje obraz Korei Północnej przedstawiany w południowokoreańskich dramach i filmach.

Przegląd literatury

Próby wyjaśnienia znaczenia kultury w stosunkach międzynarodowych były podejmowane pod koniec XX wieku, jednak dopiero wiek XXI przyniósł rozwój tej dziedziny. W polskiej literaturze tę kwestię kompleksowo zbadano w dwóch tomach książki pod redakcją Hanny Schreiber i Grażyny Michałowskiej „Kultura w stosunkach międzynarodowych” (2013, 2014)¹⁶. W temacie kultury popularnej istotne okazały się teksty z wyodrębnionego w ostatnich latach obszaru „kultury popularnej a polityki światowej” (*popular culture and world politics*, PCWP), takie jak „Pop Goes IR? Researching the Popular Culture – World Politics Continuum” autorstwa Kyle’a Graysona, Matta Daviesa, Simona Philpotta¹⁷, „Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies” pod redakcją Federica Caso and Caitlin Hamilton¹⁸ oraz wstęp do monografii „Harry Potter and International Relations” (2006)¹⁹, w którym autorzy – Iver B. Neumann i Daniel H. Nexon – przedstawiają różne sposoby ujmowania roli popkultury dla stosunków międzynarodowych.

¹⁶ H. Schreiber, G. Michałowska (red.), *Kultura w stosunkach międzynarodowych. Tom 1. Zwrot kulturowy*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013; H. Schreiber, J. Nakonieczna, G. Michałowska (red.), *Kultura w stosunkach międzynarodowych. Tom 2. Pułapki Kultury*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.

¹⁷ M. Davies, K. Grayson, S. Philpott, *Pop Goes IR? Researching the Popular Culture–World Politics Continuum*, „Politics” 2009, t. 29, nr 3.

¹⁸ F. Caso, C. Hamilton (red.), *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*, E-International Relations, Bristol 2015.

¹⁹ I. B. Neumann, D. H. Nexon, *Harry Potter...*, *op. cit.*

Kultura jest również traktowana jako źródło siły państwa w kontekście terminu *soft power*. Koncept ten został scharakteryzowany przez Josepha S. Nye'a w wielu publikacjach, m.in. „Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej” (2004)²⁰ czy „Public Diplomacy and Soft Power” (2008)²¹. Wśród polskich badaczy temat ten podejmowali m.in. Robert Łoś w książce z 2017 roku „Soft power we współczesnych stosunkach międzynarodowych”²² czy Wojciech Lewandowski w artykule „Soft Power jako narzędzie geopolityki. Znaczenie kultury popularnej” z roku 2013²³. Alternatywną koncepcję *soft power* sformułował koreański badacz Lee Geun na potrzeby wyjaśnienia koreańskiej fali, opracowując kilka strategii miękkiej siły²⁴.

Dla zrozumienia *soft power* niezbędne było również zgłębienie kilku powiązanych ze sobą pojęć, takich jak dyplomacja publiczna, dyplomacja kulturalna i *branding* narodowy. Wśród polskich badaczy dyplomacją publiczną i kulturalną zajmuje się Beata Ociepka, bardzo pomocne okazały się jej publikacje, takie jak „Dyplomacja publiczna” (2008)²⁵ i „Nowa dyplomacja publiczna – perspektywa teorii stosunków międzynarodowych i komunikowania politycznego” (2012)²⁶. Pojęcia te bada również Nicholas J. Cull²⁷, Gyorgi Szondi²⁸ czy Jan Melissen²⁹.

Kwestie koreańskiej fali zostały szeroko zbadane m.in. w pracach zbiorowych, takich jak „East Asian Pop Culture. Analysing the Korean Wave” (red. Chua Beng Huat, Iwabuchi Koichi)³⁰, „The Korean Wave. Evolution, Fandom, and Transnationality” (red. Yoon Tae Jin, Jin Dal Yong)³¹ oraz „The Korean wave: Korean

²⁰ J. S. Nye, *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, Public Affairs, New York 2004; polskie wydanie: J. S. Nye, *Soft power: jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.

²¹ J. S. Nye, *Public Diplomacy and Soft Power*, „The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science” 2008, t. 616, wyd. 1, s. 95.

²² R. Łoś, *Soft power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, s. 34.

²³ W. Lewandowski, *Soft Power jako narzędzie geopolityki...*, *op. cit.*, s. 59–69.

²⁴ Lee Geun, *A theory of soft power and Korea's soft power strategy*, „The Korean Journal of Defense Analysis” 2009, t. 21, nr 2, s. 212.

²⁵ B. Ociepka (red.), *Dyplomacja publiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.

²⁶ B. Ociepka, *Nowa dyplomacja publiczna – perspektywa teorii stosunków międzynarodowych i komunikowania politycznego*, „Przegląd Strategiczny” 2012, nr 1.

²⁷ N. J. Cull, *Public Diplomacy: Taxonomies and Histories*, „The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science” 2008, t. 616, wyd. 1.

²⁸ G. Szondi, *Dyplomacja publiczna w Europie Wschodniej*, [w:] *Dyplomacja publiczna*, B. Ociepka (red.), *op. cit.*

²⁹ J. Melissen, *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice*, [w:] *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*, *idem* (red.), Palgrave Macmillan, New York 2005.

³⁰ Chua Beng Huat, Iwabuchi Koichi (red.), *East Asian Pop Culture: Analyzing the Korean Wave*, Hong Kong University Press, Hong Kong 2008.

³¹ Jin Dal Yong, Yoon Tae Jin (red.), *The Korean Wave. Evolution, Fandom...*, *op. cit.*

media go global”³² i „Soft power of the Korean wave: Parasite, BTS and drama”³³ (red. Kim Youna), a także wielu innych publikacjach tych autorów. Analizują one *hallyu* zarówno pod kątem samego zjawiska, jak i jego oddziaływania na Chiny i Japonię. Dla zgłębienia koreańskiej fali i jej skutków w Korei Północnej bardzo istotna okazała się pozycja „South Korean Popular Culture and North Korea” pod redakcją Kim Youny³⁴. Ponadto użyłam wielu materiałów dostarczanych przez koreańskie ministerstwa i instytucje kulturalne (m.in. KOFICE czy KOCCA), jak „Hallyu White Papers” lub „Global Hallyu Trends”. Do analizy wpływu koreańskiej popkultury na poszczególne państwa wykorzystywałam dziesiątki artykułów z różnych czasopism naukowych, publicystycznych i dzienników dostępnych w internecie, zarówno koreańskich (The Korea Herald, Yonhap News Agency, The Korea Times, The Dong-a Ilbo, KOREA.net), jak i zagranicznych (The Diplomat, The Guardian, BBC News).

Teorie stosunków międzynarodowych i metody użyte w książce

W niniejszej publikacji zastosowano podejścia postpozytywistyczne, w szczególności konstruktywistyczne, oraz częściowo poststrukturalistyczne. Taki wybór podyktowany jest tym, że główne teorie stosunków międzynarodowych (teorie klasyczne), czyli realizm i liberalizm (oraz ich współczesne neo-formy) są niewystarczające do analizy kultury popularnej w dyscyplinie SM. Nie tylko nie wyjaśniają one funkcjonowania SM przez pryzmat zachowań, postaw, wartości czy intencji³⁵, ale przede wszystkim skupiają się na „twardych” aspektach państwa, jak siła militarna czy potencjał demograficzny³⁶. Chociaż te teorie nie poświęcają wiele uwagi kwestiom kulturowym, to także ich nie ignorują. Przykładowo koncepcję *soft power*, uwzględniającą kulturowe zasoby, rozpropagował amerykański politolog Joseph S. Nye, wywodzący się z nurtu neoliberalnego³⁷.

Konstruktywizm, który kształtował się w latach 90. XX wieku, powstał w opozycji do wyżej wspomnianych teorii³⁸. Został wprowadzony do stosunków między-

³² Kim Youna (red.), *The Korean Wave. Korean Media Go Global*, Routledge, Abingdon, New York 2013.

³³ Kim Youna (red.), *Soft power of the Korean wave: Parasite, BTS and drama*, Routledge, Abingdon, New York 2022.

³⁴ Kim Youna (red.), *South Korean Popular Culture...*, *op. cit.*

³⁵ M. F. Gawrycki, *Uwikłane Obrazy. Hollywoodzki film a stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 17–18.

³⁶ M. F. Gawrycki, *Konstruowanie wizerunku Innego w hollywoodzkich filmach na przykładzie „Viva Zapata!” i „Dzika banda”*, „Ameryka Łacińska: kwartalny biuletyn informacyjno-analityczny” 2010, nr 3–4, s. 43.

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 292.

narodowych przez Nicholasa Onufa, który ukuł ten termin w 1989 roku, a dzięki serii prac Alexandra Wendta zyskiwał coraz więcej zwolenników³⁹. W odróżnieniu od realizmu i liberalizmu konstruktywizm kładzie nacisk na niematerialne aspekty rzeczywistości międzynarodowej, takie jak intersubiektywne przekonania, idee, koncepcje i wiedza, które są szeroko podzielane wśród ludzi. Konstruktywizm skupia się na świadomości i tożsamości aktorów (podmiotów) oraz znaczeniach, jakie przypisują oni działaniom⁴⁰. Owe niematerialne aspekty tworzą tożsamości podmiotów, na które składa się postrzeganie siebie i świadomość swojej roli⁴¹. Tożsamości państwa może być wiele, wynikają one z interakcji z innymi aktorami i definiują jego interesy (państwo małe będzie realizowało inny zestaw interesów niż państwo duże etc.)⁴².

W centrum klasycznych teorii są zasoby materialne, takie jak siła militarna i możliwości ekonomiczne. Konstruktywizm ich nie neguje, ale podkreśla, że należy analizować intencje, przekonania i znaczenie stojące za tymi zasobami. Wendt, w artykule z 1995 roku „Constructing International Politics” ilustruje ten pogląd następującym przykładem: „500 brytyjskich głowic nuklearnych jest mniej groźnych dla Stanów Zjednoczonych niż 5 głowic północnokoreańskich, ponieważ Brytyjczycy są przyjaciółmi, a Korea Północna nie”⁴³. Istotne zatem jest to, jak aktorzy postrzegają się wzajemnie. Zasoby materialne (w tym przykładzie broń jądrowa) nabierają znaczenia dopiero, gdy zostanie im ono nadane. Konstruktywizm jest teorią społeczną – świat, społeczeństwo i idee są stale kreowaną konstrukcją społeczną. To ludzie tworzą historię i rzeczywistość, tworzą też państwa, mogą ten państwowy system zmieniać i rozwijać. Stosunki międzynarodowe to też stosunki międzyludzkie, w których ludzie nadają znaczenie działaniom⁴⁴.

Zatem, według konstruktywizmu najważniejszym aspektem stosunków międzynarodowych jest aspekt społeczny, a nie materialny. W związku z tym nauka o stosunkach międzynarodowych powinna skupić się na ideach, przekonaniach i interpretacjach⁴⁵. Świat społeczny jest światem ludzkiej świadomości, w której istotne są także pojęcia, język, dyskursy, znaki i sygnały zwłaszcza w relacjach

³⁹ R. Jackson, G. Sørensen, *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*, Oxford University Press, Oxford 2013, s. 215.

⁴⁰ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków...*, *op. cit.*, s. 292.

⁴¹ A. Wendt, *Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*, „International Organization” 1992, t. 46, nr 2, s. 397 [polski przekład: A. Wendt, *Anarchia jest tym, za co mają ją państwa: społeczne konstruowanie polityki opartej na sile* (przeł. A. Curanović), [w:] *Stosunki międzynarodowe. Antologia tekstów źródłowych. Tom 2: Współczesne oblicza dyscypliny – po 1989 roku*, H. Schreiber, A. Wojciuk (red.), Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2022, s. 66–84].

⁴² S. Theys, *Constructivism*, [w:] *International Relations Theory*, S. McGlinchey, C. Scheinplflug, R. Walters (red.), E-International Relations Publishing, Bristol 2017, s. 37.

⁴³ A. Wendt, *Constructing International Politics*, „International Security” 1995, t. 20, nr 1, s. 73.

⁴⁴ R. Jackson, G. Sørensen, *Introduction to International Relations...*, *op. cit.*, s. 210.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 209.

między państwami i narodami⁴⁶. Także sama siła (jako zdolność do kontrolowania znaczeń) ma naturę dyskursywną – związana jest z ideami, wiedzą, kulturą i językiem⁴⁷. Dlatego właśnie dyscyplina SM korzysta z konstruktywizmu – zajmuje się problemami, które są pomijane w głównym nurcie tej dyscypliny. Konstruktywizm był również w stanie wyjaśnić koniec zimnej wojny, co było wyzwaniem dla nurtów realistycznych i liberalnych, które przewidywały, że „zimna wojna zakończy się z hukem”⁴⁸. Nurty te odrzucały wpływ idei na zmianę organizacji światowej polityki oraz samą zmienność świata. To, na co warto też zwrócić uwagę to fakt, że współczesny porządek międzynarodowy oraz dyscyplina SM kształtowały się w okolicznościach znacznie innych niż dziś, gdy na świecie istniało jedynie 1/3 obecnie istniejących państw, zatem reszcie ówczesne zasady zostały po prostu narzucone⁴⁹, stąd potrzeba zmiany patrzenia na stosunki międzynarodowe.

Z kolei dla poststrukturalizmu ważne jest analizowanie dyskursu, a język jest jednym z najważniejszych elementów tworzenia i utrwalania dominującego dyskursu⁵⁰. Szeroko pojęte media są miejscem, w którym te dyskursy są kształtowane – sposób otrzymywania przez społeczeństwo informacji i ich przedstawiania kreują ich reakcje na prezentowane obrazy np. wydarzenia polityczne⁵¹. Według poststrukturalistów język jest nie tylko środkiem przekazu informacji i opisem rzeczywistości – „mówić” to „nadawać sens działaniom składającym się na rzeczywistość społeczną” i „społecznie konstruować tę rzeczywistość”⁵². Podobnie jak konstruktywiści, poststrukturaliści uznają, że świat społeczny jest konstrukcją czasu i miejsca, a system międzynarodowy konstrukcją najpotężniejszych państw. Wszystko, co społeczne, w tym stosunki międzynarodowe, jest zmienne, a światowa polityka jest raczej konstruowana niż odkrywana, dlatego istnieje wiele sposobów patrzenia na świat rzeczywisty⁵³.

Postpozytywiści są krytyczni wobec tradycji teoretycznych nieuwzględniających niematerialnych wątków w analizie SM. Podejścia postpozytywistyczne skupiają się na interpretowaniu rzeczywistości międzynarodowej, która może się zmieniać. Podejścia te podejmują różnorodne kwestie, jednak podkreśla się kluczowe znaczenie kultury jako najważniejszego czynnika wyjaśniającego zmiany w życiu politycznym i gospodarczym, którego nie należy pomijać w analizie stosunków

⁴⁶ *Ibidem*, s. 212.

⁴⁷ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków...*, *op. cit.*, s. 296–297.

⁴⁸ M. Barnett, *Social constructivism*, [w:] *The Globalization of World Politics: An Introduction To International Relations*, J. Baylis, P. Owens, S. Smith (red.), Oxford University Press, Oxford 2020, s. 194.

⁴⁹ M. F. Gawrycki, *Uwikłane Obrazy...*, *op. cit.*, s. 18.

⁵⁰ A. McMorrow, *Poststructuralism*, [w:] *International Relations Theory*, *op. cit.*, s. 57.

⁵¹ *Ibidem*, s. 59.

⁵² D. Campbell, J. George, *Patterns of Dissent and the Celebration of Difference: Critical Social Theory and International Relations*, „International Studies Quarterly” 1990, t. 34, nr 3, s. 273.

⁵³ R. Jackson, G. Sørensen, *Introduction to International Relations...*, *op. cit.*, s. 234.

międzynarodowych⁵⁴. Chociaż, jak twierdzi Wendt (1999), „konstruktywiści dopiero od niedawna zaczęli używać terminu kultura”⁵⁵, to od samego początku, w postaci dyskursu, norm i ideologii była ona sednem ich pracy.

Kultura popularna również zaczęła być przedmiotem refleksji w ramach dyscypliny SM. Wśród konstruktywistycznych badaczy, którzy jako pierwsi włączali tematykę popkultury do stosunków międzynarodowych, znajdują się Jutta Weldes (której praca zajmowała się analizą serii „Star Trek” i jej powiązań z polityką zagraniczną Stanów Zjednoczonych⁵⁶), Cynthia Weber (w swojej publikacji „International Relations Theory. A critical introduction” wyjaśniała teorie SM za pomocą hollywoodzkich filmów⁵⁷), Iver B. Neumann i Daniel H. Nexon czy Kyle Grayson, Matt Davies i Simon Philpott, którzy zaproponowali sposoby badania kultury popularnej w SM.

Konstruktywiści korzystają z wielu metod badawczych, m.in. analizy dyskursu, studiów przypadków, badań etnograficznych i jakościowych oraz analizy treści, których celem jest wydobycie struktur znaczeniowych, a tym samym lepsze zrozumienie leżącej u podstaw systemu międzynarodowego dynamiki władz⁵⁸. Metody i techniki badawcze wykorzystane w niniejszej książce koncentrują się w szczególności na badaniach jakościowych, wynikających z potrzeby uzyskania jak największej ilości informacji o danym zjawisku i pogłębiania o nim wiedzy oraz poszukujących opisowych odpowiedzi na zadane pytania badawcze⁵⁹. Przede wszystkim dokonano analizy treści, głównie literatury poświęconej tematowi pracy, w tym monografii, artykułów naukowych i publicystycznych, a także publikacji rządowych. Na analizę treści składają się też badania tekstów oraz zjawisk i procesów występujących w przekazach medialnych⁶⁰. Wśród badanych przekazów znajdują się również książki, prasa, dokumenty, piosenki, obrazy, przemówienia⁶¹. Na potrzeby niniejszej pracy, treść obejmowała także południowokoreańskie teksty popkultury, głównie filmy i seriale. Analiza treści, w tym materiałów wizualnych, była istotnym elementem badania wpływu na odbiorców⁶², w tym przede wszystkim społeczeństwa państw omawianych w książce oraz ich rządy.

⁵⁴ M. F. Gawrycki, *Uwikłane Obrazy...*, *op. cit.*, s. 25.

⁵⁵ A. Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 142 [polski przekład: A. Wendt, *Społeczna teoria stosunków międzynarodowych*, tłum. W. Derczyński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008].

⁵⁶ J. Weldes, *Going Cultural: Star Trek, State Action...*, *op. cit.*, s. 117–134.

⁵⁷ C. Weber, *International Relations Theory. A critical introduction*, Routledge, London, New York 2001.

⁵⁸ A. B. Phillips, *Constructivism*, [w:] *International Relations Theory for the Twenty-First Century. An Introduction*, M. Griffiths (red.), Routledge, Abingdon, New York 2007, s. 63.

⁵⁹ R. Bäcker, *Metodologia badań politologicznych*, Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych, Warszawa 2016, s. 80.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 161.

⁶¹ *Ibidem*, s. 165.

⁶² *Ibidem*, s. 166, 169.

Badania jakościowe stosują strategie interpretacyjne⁶³, które dążą do zrozumienia tożsamości, idei i kultury w międzynarodowej polityce, co jest typowe dla nurtu postpozytywistycznego⁶⁴. Dokonałam interpretacji wielu poszczególnych wydarzeń w stosunkach bilateralnych omawianych państw i ich działań. Wpływ popkultury na stosunki między państwami zbadałam na podstawie trzech przypadków – poddałam analizie stosunki Korei Południowej z Chinami, Japonią i Koreą Północną. W ramach każdego przypadku przestudiowałam wiele przykładów, aby przedstawić jak najbardziej zróżnicowany obraz i szerokie spektrum badanego zjawiska. Wiele typów studiów przypadku zostało szeroko omówionych w publikacji „Badania jakościowe. Metody i narzędzia”⁶⁵. Przedstawiony typ wybranych w niniejszej książce przypadków można zakwalifikować jako „przypadki maksymalnie zróżnicowane”, które mają na celu uzyskanie informacji o znaczeniu różnych okoliczności i uwarunkowań dla danego zjawiska⁶⁶. Niektóre z tych przykładów zostały również przyporządkowane koncepcji Neumanna i Nexona, odnoszącej się do czterech podejść wobec kultury popularnej w stosunkach międzynarodowych. Owe podejścia zostały przez nich nazwane: „kultura popularna a polityka”, „kultura popularna jako lustro”, „kultura popularna jako dane” oraz „kultura popularna jako element konstytuujący”⁶⁷.

Transkrypcja

Transkrypcja języka koreańskiego nastęrcza wielu problemów podczas zapisywania nazw własnych, imion czy miejscowości, jako że nie istnieje jeden system zapisów znaków koreańskich alfabetem łacińskim. W niniejszej pracy użyto przede wszystkim tzw. systemu poprawionego, który jest obecnie najczęściej stosowany⁶⁸. Niektóre nazwy własne, takie jak imiona przywódców KRL-D (Kim Ir Sen, Kim Dzong Un) oraz nazwy miast (Pjongjang), zostały zapisane w wersji spolszczonej z racji ich zakorzenienia się w polskiej literaturze naukowej oraz publicystyce.

⁶³ *Ibidem*, s. 82.

⁶⁴ C. Lamont, *Research Methods in International Relations*, SAGE Publications, London 2015, s. 19.

⁶⁵ M. Strumińska-Kutra, I. Kołodkiewicz, *Studium przypadku*, [w:] *Badania jakościowe. Metody i narzędzia. Tom 2*, D. Jemielniak (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

⁶⁶ B. Flyvbjerg, *Five Misunderstandings About Case-Study Research*, „Qualitative Inquiry” 2006, t. 12, nr 2, s. 230.

⁶⁷ I. B. Neumann, D. H. Nexon, *Introduction: Harry Potter and the Study of World Politics*, [w:] *Harry Potter...*, *op. cit.*, s. 9.

⁶⁸ C. Doll, *Korean Romanization: Is It Finally Time for The Library Of Congress to Stop Promoting MccuneReischauer and Adopt the Revised Romanization Scheme?*, „The Journal of East Asian Libraries” 2017, nr 165, s. 1–2.

Podziękowania

W tym miejscu chciałabym złożyć serdeczne podziękowania dla kilku osób, bez których powstanie tej książki nie byłoby możliwe. Przede wszystkim, największe wyrazy wdzięczności składam Pani Promotor tej pracy, dr hab. Hannie Schreiber. Jestem ogromnie wdzięczna nie tylko za wszelką pomoc merytoryczną i dzielenie się swoją wiedzą i cennymi uwagami, ale również za okazane wsparcie oraz entuzjazm i serdeczność, dzięki czemu, w chwilach zwątpienia, czułam, że idę w dobrą stronę. Szczere podziękowania chciałabym skierować również do dr. Oskara Pietrewicza za wiele cennych rad i uwag, które otrzymałam na swojej drodze naukowej. Dziękuję też za bardzo rzetelną recenzję tej książki oraz wszystkie wskazówki i konstruktywne sugestie, które znacząco przyczyniły się do udoskonalenia mojej pracy. Bardzo dziękuję także dr Agnieszce Bejmie za wszystkie uwagi i pomoc w zrealizowaniu nagrody w Konkursie na Najlepszą Pracę Licencjacką i Magisterską obronioną na WNPiSM UW w 2022 roku, jaką jest wydanie tej publikacji. Dziękuję również Dziekanowi Wydziału Nauk Humanistycznych Uniwersytetu SWPS, prof. Marcinowi Jacoby'emu oraz redaktorowi Andrzejowi Łabędzkiemu za pomoc w pracy nad tą książką. Na koniec chciałabym podziękować Rodzicom za wsparcie, zaufanie i wiarę we mnie oraz Przyjaciółom za każdą okazaną mi pomoc i poradę, nawet tę najdrobniejszą.